

значимо, що пояснення відбувається в термінах предметної сфери, пов'язаної з керуванням капіталом банку. Базу коментарів також використовують, щоб навчити менеджера працювати з автоматизованою інформаційною системою керування капіталом банку, а також для вивчення досвіду експертів.

Однією з важливих проблем використання бази знань є визначення відповідності між ситуацією, що склалася, та набором показників із бази даних. З цією метою використовують методи багатомірного аналі-

зу, які дозволяють вибрати з бази даних ситуацію, найбільш близьку за значенням показників до тієї, що склалася в банку.

Використання сучасних інструментальних засобів у процесі керування капіталом комерційного банку дозволяє підвищити оперативність і обґрунтованість управлінських рішень, які приймаються. А це, в свою чергу, сприяє підвищенню ефективності діяльності банку, його фінансовій стабільності, підвищенню довіри з боку вкладників.

Література

1. Автоматизированные информационные технологии в экономике: Учебник / Под ред. проф. Г.А.Титоренко. – М.: Компьютер, ЮНИТИ, 1998.
2. Меджибовская Н. Некоторые аспекты автоматизации банковской деятельности. – Экономика Украины, 1998, № 4.
3. Черкасов В.Е. Финансовый анализ в коммерческом банке. – М.: ИНФРА – М, 1995.

Summary

In the article the most attention is accented on the problems of commercial bank capital management in the conditions of unstable and extraordinary growth of informative flows. Bank capital management is connected with necessity of fulfillment logical and calculation operations with data. In terms of function automated informative system in bank these data are kept in database. So task of bank capital management should be solved by automated method with use of modern tool means of new information technology. It, in particular, can be knowledge base as aggregate of information base (database), rules base and comment base.

УДК 330.131.7:334.72

СУТНІСТЬ, ОЦІНКА ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Коваленко В.В., к.е.н., Українська академія банківської справи

В умовах становлення ринкових відносин в Україні, поступово змінюється фінансовий механізм з яким пов'язана діяльність підприємств. В першу чергу, цей чинник не завжди позитивно впливає на стійкість функціонування підприємств малого і середнього бізнесу. Тому сьогодні надзвичайно великого значення набуває проблема, пов'язана з ризиком у виробничих ланках народного господарства.

Виникнення такого становища зумовлене сукупністю чинників, які притаманні ринковій економіці. Перш за все, ринок – це вільне підприємництво. Перед його суб'єктами відкриваються можливості діяльності в різних напрямках залежно від обраної мети, яку ставить перед собою підприємець. Але, немає повної гарантії того, що обраний шлях приведе до результатів, які поставило перед собою підприємство. Це зумовлено тим, що для ринкового господарства характерними є можливість зміни економічної ситуації, посилення чи послаблення конкурентної боротьби, підйоми або спади ділової активності та ряд інших чинників нестабільності.

По друге, діяльність підприємств України в умовах можливого виникнення ризику є явищем новим, мало дослідженим теоретично і нерозробленим практично. Тому, потрапивши в ризикові ситуації, підприємства часто зазнають значних втрат, оскільки вони в достатній мірі не знають, як себе вести в таких ви-

падках, яких заходів треба вжити для попередження ризику або зниження негативних наслідків його дії.

Таким чином, виникає актуальна проблема визначення, оцінки та розробки антиризових заходів для встановлення фінансової стійкості діяльності підприємств.

З цього приводу доцільно, насамперед, за все виділити види ризиків та притаманні їм ознаки (таблиця 1).

До негативного ризику відносять ризик, який призводить до втрат виробничих ресурсів.

Позитивний ризик передбачає одержання фірмою додаткових доходів в порівнянні з встановленою їх величиною.

Дослідження негативного підприємницького ризику передбачає розробку таких заходів, які б дозволили цього уникнути або знизити розмір впливу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Виробничий ризик – це ризик, який пов'язаний з виготовленням продукції, товарів, виконанням робіт: наданням послуг, призначених для реалізації споживачам.

Комерційний ризик характерний для товарно-грошових та торгово-обмінних операцій.

Фінансовий ризик пов'язаний із здійсненням купівлі – продажу таких специфічних товарів - грошей, валюти, цінних паперів.

Валютний ризик – це ризик підприємств, які діють на зовнішніх ринках. Він пов'язаний з небезпекою

валютних втрат внаслідок різного коливання курсів іноземних валют.

Таблиця 1

Види підприємницького ризику

№	Ознаки ризику	Види ризику
1	Характер впливу на кінцеві результати	1. Позитивний 2. Негативний
2	Вид підприємницького ризику	1. Виробничий 2. Комерційний 3. Валютний 4. Банківський 5. Фінансовий 6. Страховий
3	Розміри витрат	1. Допустимий 2. Критичний 3. Катастрофічний
4	Можливість здійснення ризикових операцій.	1. Прийнятій 2. Надмірний
5	Період часу, в якому ризик має місце	1. Перспективний 2. Поточний 3. Оперативний
6	Можливість страхування втрат	1. Ризик, який може бути застрахований 2. Ризик, який не підлягає страхуванню
7	Обґрунтування заходів по зменшенню негативних наслідків.	1. Виправданий 2. Невиправданий

Банківський ризик може мати місце при здійсненні різних банківських операцій, які, в свою чергу, призводять до відхилення фактичних результатів від очікуваних.

Слід зазначити, що побудова цілісної ефективної системи управління підприємницьким ризиком неможлива без розкриття суті чинників, їх джерел та наслідків дії ризикових ситуацій. Знання чинників та джерел ризику дає змогу розробляти систему попереджувальних заходів по зменшенню їх негативного впливу на результати діяльності підприємств і об'єднань.

У відповідності до визначення суті ризику, до його чинників відносять лише ті, які носять випадковий характер і не піддаються передбаченню. Якщо чинник, що призводить до втрат, наперед відомий, систематичний, то його наслідки слід враховувати в планах, а самого не вважати ризиковим. До речі, такого підходу вимагає і теорія імовірності, положення якої використовуються в розрахунках показників ризику, оскільки вона має справу з випадковими, а не детермінованими величинами.

В умовах розвитку ринкових відносин нормальна діяльність підприємств не може обійтись без добре поставленої системи планування ланок господарства. Це підтверджує досвід зарубіжних підприємств. Однак планування повинне враховувати і дію негативних чинників, які систематично мають місце, а їх наслідки можна прорахувати. Тому, в бізнес-планах доцільно враховувати негативні чинники, які можна безпосередньо визначити. З іншого боку, включення до його складу такого розділу, як оцінка ризику, до-

зволить зменшити вплив на результати діяльності випадкових чинників, які є неминучими.

Слід зазначити, що для ефективності прийняття заходів стосовно усунення ризику, доцільно, в першу чергу, визначити ту сукупність чинників та джерел їх виникнення, які в повній мірі характерні для виробничої, комерційної та фінансової діяльності підприємства.

Загальний обсяг чинників, які притаманні сучасній діяльності підприємств, доцільно розглядати відповідно до класифікації, яку наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Класифікація чинників виникнення підприємницького ризику

Чинники виробничого ризику	Чинники комерційного ризику	Чинники фінансових ризиків
Надійність фірм, організацій, з якими підприємство має ділові стосунки.	Ринкові чинники	Фактор часу вартості грошей
Ринкові помилки	Чинники товарного руху	Різноваріантність здійснення інвестицій
Природне середовище	Клієнтура	Формування активів за рахунок різних позик
Рівень благополуччя Суспільства	Політичні чинники	Зміна курсів валют
Стан організації виробництва, трудові чинники, безгосподарність	Суб'єктивний чинник	

Аналіз підприємницького ризику дає інформацію про можливі ризикові ситуації в плановому періоді. Проте, на його основі не завжди можна зробити остаточні висновки щодо виникнення тих чи інших видів ризиків, їх причин, можливого рівня. З цією метою на базі даних аналізу здійснюється прогнозування ризику. Об'єктом прогнозування ризиків виступають: види ризикових ситуацій, величина втрат від появи ризикових ситуацій, розмір ефекту від здійснення антиризикових заходів

Процес прогнозування ризику можна звести до трьох послідовних, взаємопов'язаних етапів:

- узагальнення інформації за минулий період, яка стосується ризику;
- встановлення можливих змін в господарській сфері підприємства, які можуть впливати на ризикові ситуації в майбутньому;
- безпосереднє прогнозування ризику (на основі інформації за минулий період) та можливих змін в господарській сфері.

Для забезпечення обґрунтованості прогнозних рішень, узагальнення інформації необхідно проводити за період часу, що дорівнює тривалості циклу втрат. Прогнозування ризику на базі даних за цикл втрат дозволяє охопити всі можливі його види і чинники. В цьому випадку прогнозні результати будуть в найбільшій мірі наближені до ситуацій майбутнього періоду.

З метою прогнозування видів ризиків, величини можливих втрат, розміру ефекту від здійснення антиризикових заходів, доцільно використовувати методи прогнозу екстраполяції, комісії, колективної генерації ідей, моделювання.

Таким чином, виникає актуальна проблема розробки антиризикових заходів щодо оцінки і попередження ризику в підприємницькій діяльності.

На наш погляд, механізм визначення системи показників, порядку оцінки підприємницького ризику та встановлення гранично допустимого його рівня виступає основою вироблення антиризикових заходів, як заключного етапу в управлінні підприємницьким ризиком. З огляду на вищезгадане, зазначені заходи можна поділити на три групи, взаємозв'язок і різниця між якими подані в таблиці 3.

Таблиця 3

Класифікація чинників виникнення підприємницького ризику

Характеристики	Заходи		
	Превентивні	Обмежуючі	Компенсуючі
Черговість застосування заходів.	Первинні	Вторинні	Третинні
Об'єкт дослідження	Ризикові ситуації.	Розмір втрат	Частини втрат, яка може бути відшкодована
Характер ризикових ситуацій, для яких розробляються заходи.	Підаються усуненню	Підаються обмеженню в розвитку	Завдають втрат, які слід покрити за рахунок певних джерел.

Превентивні заходи спрямовані на попередження виникнення ризикових ситуацій. До цих заходів слід віднести:

1. Розробку сітки ризику для клієнтів підприємств на базі оцінки фінансового стану партнера, його юридичної форми, якості керівництва, положення на ринку.
2. Вдосконалення управління виробництвом:
 - а) розширення практики прийняття раціональних рішень проблеми (діагностика проблеми, формування обмежень і критеріїв для прийняття рішень; визначення альтернатив);
 - б) вдосконалення організаційної структури управління за допомогою включення до складу управлінських служб відділу ризику і встановлення чіткої сис-

теми його виробничих взаємозв'язків з іншими підрозділами підприємства;

в) використання управлінських моделей (теорії ігор, моделі теорії черг, моделі управління запасами, імітаційне моделювання, модель лінійного програмування, економічного аналізу).

3. Покращання маркетингової діяльності.

Обмежуючі заходи спрямовані на стримування розвитку ризику та зменшення величини втрат від появи ризикових ситуацій, яких не можна уникнути. До цієї групи входять заходи щодо оптимізації товарно-матеріальних запасів:

а) стратегія фіксованого розміру замовлення. Її суть полягає в тому, що кількість товарно-матеріальних ресурсів, які замовляються, встановлюється фіксованою. Причому, розмір їх партій визначається на оптимальному рівні із врахуванням мінімізації транспортних витрат;

б) стратегія фінансового інтервалу. Вона передбачає регулярне виконання замовлень при різних обсягах поставок.

4. Зменшення простоїв технологічного обладнання за рахунок:

а) підвищення рівня концентрації та спеціалізації ремонтних робіт шляхом створення окремих заводів, зайнятих капітальним ремонтом однотипного обладнання.

б) організації спеціалізованого виробництва запасних частин до обладнання;

в) багатократного використання деталей шляхом їх відновлення;

г) використання прогресивних методів ремонту обладнання.

Компенсуючі антиризикові заходи мають на меті покриття втрат від ризику повністю або частково. Ці заходи є третинними, тобто вони вступають в дію, коли превентивні і обмежуючі заходи не дають належного результату. До компенсуючих заходів відносять страхування майна підприємства страховими компаніями, страхування на випадок непередбачених витрат, самострахування, хеджування господарських операцій.

Таким чином, розробка системи антиризикових заходів спрямована на те, щоб підприємства змогли обрати правильну орієнтацію в умовах економічної невизначеності, щодо сфери їх функціонування, передбачати і враховувати появу негативних чинників, що призводять до втрат.

Summary

In the issue the basic kinds are considered which influence on the stability of activity of the enterprises of small and average business. The classification of the factors of occurrence of enterprise risks and ways of their prevention is shown.